

האינסטינקט היהודי

Category: בלק, במדבר, חקת

חסידי חב"ד מסרו את נפשם על שמירת שבת, אכילת מזון כשר והפעלת בתי-כנסת וישיבות. אלו תחומים שההלכה לא דורשת למות עבורם, אולם כשיהודי מרגיש שמנסים לערער את יהדותו, הוא מתקומם באופן אינסטינקטיבי ויעשה הכול כדי לשמור על זהותו.

השבוע של רוסיה

השבוע רוסיה 'כיכבה' בכותרות, כאשר כל הפרשנים עדיין מנסים להבין מה בדיוק קרה שם. גם בחב"ד רוסיה השבוע נמצאת בכותרות. היום זהו י"ב תמוז ☞ חג הגאולה. היום שבו הרבי הקודם השתחרר בשנת 1927 ממאסרו ברוסיה הסובייטית.

גם במשפחה רוסיה הייתה השבוע במחשבותינו. ביום חמישי י' תמוז היה היארצייט העשירי של אבי, הרב משה ע"ה גרינברג, שהתקרב ברוסיה לחב"ד על ידי התלמידים של הרבי הקודם. אני רוצה לחלוק איתכם כמה סיפורים על אבי כדי לקבל איזה שהוא מושג כיצד היו נראים החיים ברוסיה באותם שנים.

בשנות הארבעים של המאה הקודמת, ליהודי דתי ובפרט מי שהוא חסיד חב"ד לא היה עתיד ברוסיה הסובייטית. סטאלין שלט ביד ברזל ביותר ממאתיים מיליון אנשים, כל הדתות הוצאו מחוץ לחוק, והממשלה נלחמה בכל דת ובפרט בדת היהודית.

מי שנתפס מלמד תורה לכמה ילדים ☞ נשלח לסיביר. מוהל שנתפס עושה ברית נאסר והוצא להורג בירייה. אזרחי רוסיה חיו בפחד תמידי. עבור יהודים בכלל ושומרי תורה ומצוות בפרט, רוסיה הפכה לבית-סוהר אחד ענק. כשמישהו מנסה לקבל אישור יציאה מרוסיה הוא נחשב לבוגד, כי פטריוט אמיתי לא בורח מהמדינה האהובה שלו. באותם ימים ידע כל חסיד שבמוקדם או במאוחר יעצרו אותו וישליכו אותו לכלא. בין החסידים הייתה בדיחה שאמרה כך: להיות שנה אחת בכלא זוהי חובה לכל אחד. שנתיים בכלא זו רשות, ושלוש שנים זה 'מחזי כיהורא' ☞ אתה מנסה לעשות רושם ☞ ובקיצור: לחסיד צעיר לא היה עתיד ברוסיה.

הבריחה שכשלה

בסוף 1948, אבי ועוד כמה חברים החליטו שהם חייבים לברוח מרוסיה. בעזרת חסידים מקומיים הם מצאו מבריחים שתמורת 1,000 רובל לאדם הם הבטיחו להבריח את הגבול מרוסיה לרומניה.

בחודש כסלו של שנת תש"ט יצאה קבוצה של חמישה חסידים להבריח את הגבול. הם אכן

הצליחו לעבור את הגבול, אבל כמה שעות אחרי שהם כבר שהו על אדמת רומניה הם נתפסו על ידי משמר הגבול הרומני, נעצרו, והוחזרו לידיהם של משמר הגבול הרוסיה. משם הדרך לכלא הייתה קצרה.

החסידיים שעזרו להם בצד הרוסי של הגבול לא ידעו מה עלה בגורלם. האם הם הצליחו לעבור את הגבול, או שהם נתפסו. תקופה קצרה לאחר מכן, כאשר החסידיים הלכו להתפלל בשבת בבוקר במקום מחתרתי, הם לפתע ראו את אבי (שהיה אמור להיות מחוץ לברית-המועצות) עומד בין שני אנשי קג"ב. הם העמידו אותו שם בזמן שהמתפללים הגיעו בתקווה שכאשר הוא יזהה אנשים שהוא מכיר, יהיה הדבר ניכר על פניו, ואז הם יחקרו אותו עד שיוציאו ממנו פרטים עליהם. פחד אימים נפל על החסידיים. הם היו בטוחים שבלילה יבואו לעצור את כולם כמו שכבר קרה בעבר, אבל הלא יאומן קרה. איש לא נעצר. אבי ע"ה לא הסגיר שום אדם, לא בפיו ולא בהבעות פניו.

אבי סיפר לי כשהוא נעצר ונכלא, הוא החליט בליבו בהחלטה תקיפה שהוא בשום אופן לא יסגיר יהודי אחר. לא משנה כמה יחקרו ויענו אותו [?] מהפה שלו הם לא יצליחו להוציא שום שם.

הוא סיפר שהם היו מכניסים אותו לחדר חקירות חשוך, ומעמידים מול פניו זרקור רב עוצמה. החוקר ישב בצד החשוך של החדר, והקריא לו רשימה ארוכה של שמות. חלק מהשמות היו פיקטיביים והחוקרים ידעו שאין לו מושג מי הם, אולם בתוכם הם שיבצו שמות של חסידיים מבוקשים. החוקרים קיוו שכאשר הוא ישמע שם מוכר, פניו קצת ישתנו והם יצליחו לזהות שהוא מכיר את האדם, ואז יחקרו אותו על מעשיו של אותו אדם. אבל אבי נהג לחזור פרקי תניא במוחו באותו זמן והוא אפילו לא שמע את השמות. הוא רק ענה כל הזמן "לא מכיר".

אחרי כמה חודשי חקירות ומשפט ניתן פסק הדין. חברי הקבוצה הואשמו בסעיף החמור ביותר בספר החוקים הסובייטי [?] בגידה במולדת, ובאמת הם היו ראויים לקבל עונש מוות, אבל היות שהנשיא הרחום של רוסיה סטאלין הכריז על 'ביטול עונש מות', בליט ברירה גזרו השופטים עליו ועל חבריו עשרים וחמש שנים מאסר במחנה של עבודת כפיה.

שנתיים בצינוק

הקבוצה נשלחה למחנה עבודה באומסק שבסיביר כדי לבנות תחנות חשמל ופסי רכבת. הקור שם לעיתים הגיע לחמישים מעלות צלזיוס מתחת לאפס. כשאבי הגיע למחנה עבודה הוא החליט שהוא בשום אופן לא יעבוד בשבת ויהי מה.

ההתנגשות אירעה כבר בשבת הראשונה. חוקי המחנה קבעו עונש של חמישה ימי מאסר בצינוק על חיסור יום עבודה, וכשהגיעה שבת ואבי לא רצה לצאת לעבוד הוא הוכנס מיד לצינוק לחמישה ימים. הצינוק היה תא בטון קטן עם מיטת ברזל ששרר בו קור מקפיא. על הרצפה רחשו חרקים שונים. חלק מהעונש לאסיר שנמצא בצינוק היה שמפחיתים לו את מנת הלחם

היומית בחצי. מ-600 גרם ליום ירדה המנה ל-300 גרם. בצינוק הוא ישב עד יום חמישי, וביום חמישי יצא לעבודה. הוא עבד יומיים, ובשבת כשסרב לעבוד נשלח שוב לצינוק וחוזר חלילה. הדבר נמשך כך לאורך קרוב לשנתיים!!

הוא סיפר לי שבזמן שהותו בצינוק גופו כל כך הצטמק עד שהוא יכול היה להבחין כיצד האוכל יורד מבעד לעורו. בצינוק הוא חלה מאוד ונלקח לאשפוז בבית הרפואה של המחנה עצמו, שם הייתה רופאה יהודייה שריחמה עליו מאוד והחליטה לעשות כל מה שהיא יכולה כדי להציל אותו. המשפחה שלחה עבורו זריקות מיוחדות כדי לרפאות את הרגל שהצטמקה, ואחרי כמה חודשים בבית החולים הוא הוחזר לכלא.

כשחזר למחנה אבי החליט לשנות טקטיקה. הוא יצא בשבת לעבודה אבל לא עשה אף מלאכה. השומרים העלימו עין כי ראשי הכנופיות בכלא העריכו את אבי על האמת שלו והם הגיעו להבנות עם הנהלת הכלא שיעזבו אותו לנפשו.

אבי סיפר לי שהוא היה הולך במחנה העבודה הענק מהר מאוד, מקצה אחד לשני כדי שלא ישימו לב שהוא לא עושה דבר, והיה משנן לעצמו מילה אחת שוב ושוב: שבת! שבת! שבת! הוא עשה את זה כדי שלא ישכח ויעשה בטעות משהו שאסור לעשות בשבת. כל זה הוא רק טיפה מן היס ממה שהוא עבר.

את החינוך למסירות נפש אבי קיבל מהבית, ויותר מזה, מהחסידיים של הרבי הקודם שהראו דוגמא חיה של מסירות נפש.

מודל של מסירות נפש

אבל כאן מתבקשת השאלה. בתורה אין חובה לאדם למסור את נפשו כדי לא לחלל שבת. אדרבה, ישנם דעות רבות שאסור לאדם לגרום לכך שימות בגלל חילול שבת. אבי גם שמר על כשרות בכלא ובחג הפסח לא אכל חמץ, עד שביום השמיני של פסח כמעט ופרחה נשמתו. לכאורה לפי דעות רבות בהלכה הוא היה צריך לאכול חמץ?

ישנו סיפור בתנ"ך שהפך למודל מסירות הנפש של יהודים. בתקופת חורבן בית ראשון, כשעם ישראל הוגלה לבבל, נבוכדנצר מלך בבל ניסה לעשות הכול כדי להכריח יהודים לעזוב את הדת היהודית ולהתבולל.

מסופר בפרק ג' של ספר דניאל כיצד נבוכדנצר נתן צו מלכותי שמורה לכל התושבים להגיע ליום חגו של המלך, ואז ברגע מסוים כולם יחד ישתחוו לצלם של המלך. נבוכדנצר בנה עבודה זרה בגודל ענק וכולם הצטוו להשתחוות לה. הוא הודיע שמי שלא ישתחוה לצלם יושלך לכבשן האש. שלושה בחורים יהודים צעירים שהפכו ליועצי המלך החליטו שהם הולכים למקום ההתכנסות בבקעת דורא והם בשום אופן לא ישתחוו, על אף העונש שמצופה להם.

ביום המיועד חנניה מישאל ועזריה עמדו שם עם כל האלפים, וכשכולם השתחוו, שלשה אנשים נשארו לעמוד זקופים. הם נעצרו על-ידי המשטרה של המלך ונזרקו אחר כבוד לתוך כבשן האש. ואז התרחש נס אדיר: השלושה טיילו בתוך כבשן האש כמו בפארק! המלך קרא להם לצאת מהכבשן, והוא קיבל דרך ארץ גדול לאלוקי היהודים.

נשאלת השאלה מהיכן לקחו חנניה מישאל ועזריה את ההשראה למסור את הנפש בצורה כזו? הם יכלו לברוח מהעיר או להתחבא, כפי שהנביא יחזקאל המליץ להם, אבל הם התעקשו דווקא כן להשתתף ולקדש שם שמים ברבים, מול כל העמים ובתוכם גם יהודים רבים.

לא ייתכן אחרת

התשובה לכך נאמרה בתלמוד: "תא שמע, עוד זו דרש תודוס איש רומי. מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו ובאו בביתך ובתנורך ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה" (פסחים נג, ב).

את ההשראה הם לקחו ממכת הצפרדע במצרים. משה הודיע לפרעה שאם הוא לא שולח את עם ישראל ממצרים הוא יוכה במכת צפרדעים שיכנסו לבתים למיטות ולתוך התנורים של המצרים. זה אכן מה שקרה. הצפרדעים נכנסו לתוך התנורים ונשרפו שם. מכאן למדו חנניה מישאל ועזריה קל וחומר: אם הצפרדעים מוכנים להישרף על קידוש השם, אנחנו על אחת כמה וכמה.

לכאורה זוהי דרשה לא מובנת. מה הפירוש שהם לומדים קל-וחומר מהצפרדעים? וכי לצפרדעים יש בחירה חופשית לחשוב ולבצע החלטות?! וכי הם ידעו שישרפו ובכך זאת הלכו לתוך האש? מהי ההשוואה בין בני אדם לחיות?

התשובה היא שתודוס איש רומי מלמד אותנו כאן מסר חשוב שנוגע לכל היהדות כולה. בעלי החיים לא מקבלים החלטות שבאות מתוך הבנה, אלא הם פועלים לפי אינסטינקט שדוחף אותם. וזהו המסר אלינו: כמו שהצפרדעים פעלו בצורה אינסטינקטיבית ורצו לתוך האש, כך גם בעניין של מסירות נפש של יהודי על יהדות. ההחלטה למסור את הנפש זה לא דבר שבא מהראש, זהו לא דבר שיושבים עליו שבועות ודנים בהם מה ההלכה מחייבת ומה לא, אלא זהו אינסטינקט יהודי שבא מהלב, שכשמכריחים אותו לעשות משהו נגד הקב"ה, היהודי מתנגד לכך והוא אפילו לא יודע למה. משהו עמוק בתוכו לא נותן לו בשום אופן לוותר על המצווה או לעשות את אותה עבירה. הוא פשוט לא מסוגל.

ההיסטוריה היהודית הוכיחה שהנכונות למסור את הנפש על שמירת תורה ומצוות מוטבעת עמוק מאוד בנפשו של האדם. הלימוד מהצפרדעים מעורר יהודים למסור את הנפש ללא חשבונות. זהו סוד הקיום היהודי לדורותיו.

תלמדו מהסלע

וזה מביא אותנו לפרשת השבוע. בפרשת חוקת מסופר על פרשת 'מי מריבה': עם ישראל התלונן שאין לו מים לשתות. הקב"ה ציווה את משה שייקח את המטה בידו וידבר אל הסלע ויוציא להם מים, ואילו משה במקום לדבר היכה את הסלע ויצאו ממנו מים רבים.

ואז מגיע דבר השם: "על אשר לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ". בגלל שמשה ואהרון לא קידשו את שמו של הקב"ה לכן הם לא יזכו להיכנס לארץ ישראל.

מהו בדיוק היה הקידוש ה' שמשה ואהרון פספסו? וכי להוציא מים מסלע על ידי הכאה זה לא קידוש ה', זה לא נס? אומר רש"י: "שאלו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה, מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו" (חוקת כ, יב).

רש"י אומר שאם עם ישראל היו רואים את משה מדבר אל הסלע והסלע מקיים את דבריו של הקב"ה, זה היה מעורר גם אותם לשמוע בקולו של הקב"ה.

אבל לכאורה זה נשמע מוזר. מה הפירוש ללמוד מהסלע? הרי רש"י בעצמו אומר שהסלע לא שומע ולא רואה ואם-כן אין לו בחירה. מה יכול אדם שיש לו בחירה חופשית ללמוד מאבן דומם שלא שייך לכל זה?

התשובה היא שזה בדיוק המסר. כמו שהסלע עושה דברים בלי לחשוב מה משתלם לו ומה לא, והוא מקיים את רצון ה' מיד, כך גם על היהודי לפעול כשזה מגיע לרצון ה'. האינסטינקטים שלו יהיו כל כך מחוברים לקב"ה, שהוא מוצא את עצמו עושה את רצון ה' בלי להספיק לחשוב.

היום זהו י"ב תמוז. הרבי הקודם במסירות הנפש שלו סלל את הדרך לכולנו, שכשזה מגיע לאתגר וניסיון שקשור ליהדות אנחנו עושים את זה, אפילו אם זה נוגד את כל מה שאנחנו מסכימים או מאמינים. אנחנו מבצעים את זה, לא מתוך מסקנה הגיונית, אלא כי אנחנו לא יכולים אחרת. כמו הביטוי החסידי: "אזוי און ניט אנדערש!".